

Uzroci uspona nizozemske istočnoindijske kompanije

Rajković, Enrico

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:825883>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Enrico Rajković

Uzroci uspona Nizozemske istočnoindijske kompanije
(Završni rad)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za Povijest

Enrico Rajković

Matični broj: 0009081819 (21360)

Uzroci uspona Nizozemske istočnoindijske kompanije
Završni rad

Preddiplomski studij Povijesti

Mentor: Doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, 14.9.2022.

Sadržaj

Uvod.....	1
Preduvjeti stvaranja Nizozemske istočnoindijske kompanije	2
Ekonomske okolnosti u Nizozemskim provincijama krajem 16. stoljeća.....	2
Razvoj trgovine u Nizozemskim provincijama	3
Udarac Nizozemskom pomorstvu	4
Važnost Antwerpena i njegova poveznica sa Amsterdamom.....	4
Nizozemski odgovor na embargo- Put na prema istoku.....	6
Prva putovanja na Istok	7
Spajanje tvrtka.....	9
Nova struktura tvrtka- Nizozemska istočnoindijska kompanija (VOC).....	12
Vodstvo Kompanije.....	15
„Brendiranje“ Kompanije	16
Obračun s Portugalom i Coenov plan.....	18
Okršaj s Portugalom	18
Restrukturiranje vodstva Kompanije.....	20
Prvi generalni guverner VOC-a.....	20
Novi trgovinski plan	21
Prvi napadi na domoroce i stvaranje novog sjedišta VOC-a.....	21
Mračnija strana VOC-ove ekspanzije.....	22
Radna snaga Kompanije	23
Status domoroca unutar Kompanije	24
VOC-ova politika trgovanja sa Banda otočjem i posljedice te trgovine	25
Banda otočje prije doticaja s Europljanima.....	25
Prvi susreti Nizozemaca s stanovnicima otočja.....	27
Vojno osvajanje Banda otočja	28
Zaključak.....	31
Literatura	32
Popis Izvora.....	33
Sažetak	35
Popis priloga.....	36

Uvod

U povijesti je ostala opisana kao najbogatija privatna tvrtka. Njezin uspjeh donijela je trgovina začinima. Uspješno trgovanje začinima donosilo je prosperitet i veliki napredak Nizozemskoj. Uspjeh Nizozemske istočnoindijske kompanije pokazao je odlučnost i umijeće nizozemskih trgovaca koje su stoljećima gradili. No valja iskazati da uspješnost u trgovanju nije bio samo rezultat jednostavnog trgovanja. Nizozemska istočnoindijska kompanija se širila po Aziji nakon sukoba s drugim europskim velesilama te na račun domorodaca. I upravo u konfliktu s domorocima možemo vidjeti okrutnost te trgovine. U radu ću pokušati dokazati je li način na koji je Nizozemska istočnoindijska kompanija trgovala bio kontroverzan i je li doveo do loših društvenih i demografskih posljedica za domorodačko stanovništvo te da je njezin uspjeh bio ujedno i zasnovan na uništenju i izrabljivanju domorodačkog društva. U radu ću u početku govoriti o preduvjetima nastanka istočnoindijske kompanije, odnosno o ekonomskim uvjetima u Nizozemskim provincijama krajem 16. stoljeća, a zatim o razvoju trgovine u na tom području. nakon toga ću govoriti o razvoju te trgovine u kontekstu rata između Ujedinjenih provincija Nizozemskih i Španjolske i Portugala te kako je to navelo Ujedinjene provincije Nizozemske na pokretanje ekspedicija u Aziju. Zatim ću govoriti o prvim trgovačkim istočnoindijskim kompanijama te njihovim spajanjima u Nizozemsku istočnoindijsku kompaniju. Detaljno ću opisati razvoj te kompanije i njezin ustroj zatim i njenu ekspanziju po Aziji te važno i upitno osvajanje Banda otočja.

Preduvjeti stvaranja Nizozemske istočnoindijske kompanije

Ekonomske okolnosti u Nizozemskim provincijama krajem 16. stoljeća

Sredinom 16. stoljeća teritoriji na kojima se nalaze današnja Belgija i Nizozemska bili su podijeljeni na 17 provincija pod kontrolom Burgundije. Burgundija je bila pod kontrolom Karla I., španjolskog kralja (kao španjolski kralj bio je Karlo I.) te Cara Svetog Rimskog Carstva (kao car bio je Karlo V.). Filip II., sin Karla I., Naslijedio je krune od svog oca, no zbog višestruko razloga nije bio prihvaćen u tada Habsburškim Nizozemskim provincijama¹ 1568. Godine intervenirao je u navedene provincije² kako bi suzbio pobunu. To je za posljedicu imalo da je u provincijama 11 godina kasnije, stvorena Utreška unija³. Unijom su provincije na sjeveru tada postale Ujedinjene Provincije, Ujedinjene provincije Nizozemske. Godine 1585., opsadom Antwerpena⁴, granice su

¹ Filip II. Od početka nije bio prihvaćen u Habsburškoj Nizozemskoj pošto je bio rođen u Španjolskoj a ne u Ghentu kao njegov otac stoga ga od početka nisu Nizozemci prihvaćali kao svojeg. Uz to je vladao jako apsolutistički nad tim područjem zbog čega je izazvao nezadovoljstvo među Plemićima Nizozemske. Glavni argument plemića je bio ustavne naravi. Oni su predlagali da tim područjem trebaju zajedno upravljati princ, plemstvo i državni staleži. No Filipovi dužnosnici su zanemarili prijedlog i predlagali su prisegu na vjernost kralju kojom se odriču svojih tradicionalnih sloboda. Nekolicina plemića su prihvatili prisegu no Vilim Oranjski je uz dio plemića odbio. Ova ustavna pitanja su pokrenuta u vrijeme vjerskih napetosti, većinom zbog crkvenih reformi- Filip II. Je predlagao uspostavljanje novih biskupija u Habsburškoj Nizozemskoj te je povećao kazneni progon Heretika.

(<https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/dutch-revolt-1568-1648>)

² U vrijeme vjerskih pobuna protiv Španjolske krune, Vilim Oranjski je 1568. sa 30 000 vojnika naumio osvojiti Habsburšku Nizozemsku no vojska Filipa II. Intervenirala je u tom pokušaju te porazila navedenu vojsku. (<https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/dutch-revolt-1568-1648>)

³ Dana 23. siječnja 1579. sklopljen je sporazum u Utrechtu, kojim je formirana "bliža unija" unutar veće unije Nizozemskih provincija koju su predvodili Generalni staleži koji su djelovali u Bruxellesu. U Utrešku uniju bile su uključene pokrajine i gradovi koji su se obvezali pružati otpor španjolskoj vladavini: Nizozemska, Zeeland, Utrecht, Gelderland (Guelders) i Zutphen (dio Overijssela) kao prvi potpisnici, a sljedeće godine slijedili su cijeli Overijssel, veći dio Friesland i Groningen, sve na sjeveru, a na jugu gradovi Antwerpen i Breda u Brabantu i Gent, Brugge (Bruges) i Ypres (Ieper) u Flandriji. Unija je osmišljena za uspostavu lige vođenja rata za neovisnost i konačno za jačanje središnje vlade u Bruxellesu. Utreška unija postala je zapravo temelj zasebne zemlje u sjevernoj Nizozemskoj. Nova država nazvana je Ujedinjene provincije Nizozemske ili, kraće, Nizozemska Republika, a njezina je vlada u međunarodnoj zajednici bila poznata kao Državni staleži.

(<https://www.britannica.com/place/Netherlands/History#ref414017>).

⁴ Španjolski generalni guverner, Alexander Farnese, polako je učvrstio svoju kontrolu nad Flandrijom i Brabantom. Španjolska kontrola nad južnom Nizozemskom bila je upotpunjena kada je Farnese zauzeo Antwerpen u jednoj od tehnički najbriljantnijih akcija nizozemskog ustanka. Antwerpen je bio najbogatiji i najveći grad u Nizozemskoj te uporište pobunjenika otkako su ga španjolski vojnici opljačkali 1576. U srpnju 1584. Farnese je opsjeo Antwerpen.

uspostavljene između Ujedinjenih provincija i južnih Nizozemskih provincija Habsburške krune. Upravo nakon te opsade, dolazi do velikih migracija trgovaca.⁵

Razvoj trgovine u Nizozemskim provincijama

Nizozemcima je financijski prosperitet uglavnom došao preko industrije vune i prerade drva. Kupovali bi sirovine, ponajviše vunu iz Španjolske i Engleske, te nakon manufakturnog procesa bi gotove proizvode prodavali diljem Europe uz znatnu zaradu. Nizozemske provincije ubrzo su postale jedan od najbogatijih dijelova Europe 16. stoljeća. Ribolovstvo je pokrenulo Nizozemsko pomorstvo pa se i pomorska trgovina kod nizozemskih trgovca počela razvijati. Trgovina s baltičkim lukama donosila je profit tim trgovcima i nizozemski trgovci su tamo su kupovali razne tražene sirovine a zauzvrat su izvozili na ta područja prerađene proizvode. Tom trgovinom su se Nizozemske provincije počele razvijati u komercijalnom smislu. Uz to su Nizozemski brodari mogli ponuditi veći kapacitet u prijevozu robe po nižoj cijeni nego trgovci iz Hansa lige korištenjem brodova za haringe. Navedeni uvjeti doveli su do razvoja mnogih luka na obali Nizozemskih provincija koje su postale važna ekonomska i industrijska središta, dok je postalo sve izglednije da će se u istim provincijama razviti važno trgovačko središte. Tada je to postao Antwerpen a kasnije Amsterdam.⁶

Trgovci i pomorci iz Nizozemskih provincija su zbog navedenih razloga sredinom šesnaestog stoljeća postali jako utjecajni u trgovini na Baltiku, uspješno se nadmetali s drugim trgovcima duž atlantske obale, ali su ostali ekonomski ovisni o Južnim provincijama, koje su ostale pod

Izgradio je mrežu utvrda koje su kopnom presjekle pristup Antwerpenu. Zatim je odlučio blokirati rijeku Scheldt, koja je povezivala Antwerpen sa sjeverom koji su kontrolirali pobunjenici. Ogromna пристаништа izbačena su iz teško naoružanih utvrda s obje strane Scheldta. Između njih izgrađen je plutajući most od povezanih teglenica naoružanih topovima. Masivna građevina dovršena je 25. veljače 1585. U međuvremenu su nizozemski pobunjenici prerezali nasipe oko Antwerpena, nadajući se da će poplaviti regiju, dopuštajući svojim brodovima da zaobiđu blokadu. No nisu uspjeli u tom pokušaju te je Antwerpen u konačnici pao. Nakon preuzimanja kontrole nad Antwerpenom, Farnese je odredio da se svi njegovi protestanti moraju obratiti na katoličanstvo ili biti protjerani. (<https://www.britannica.com/event/Battle-of-Antwerp>).

⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 11-12

⁶ De Vries, J; van der Woude, A. *The First Modern Economy: Success, failure, and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* 350-351

Habsburškom krunom i koje su tada predstavljale industrijsko i trgovačko središte sjeverne Europe.⁷

Udarac Nizozemskom pomorstvu

Religijske promjene pokrenute Lutherom dotakle su i Nizozemsko stanovništvo. Protestantske ideje počele su se ukorjenjivati u nizozemskom društvu. I za razliku od većine drugih dijelova Europe, u Nizozemskim provincijama ovaj proces nisu uzrokovali vladari koji su prihvatili protestantsku vjeru; nego stanovništvo. To je postalo trn u oku njihovim habsburškim vladarima, koji su također kontrolirali mnoga područja u Europi. S jedne strane, željeli su zadržati visoko profitabilne Nizozemske provincije, ali kao predani katolici, htjeli su očistiti protestantizam iz svojih zemalja. Zbog toga su u istim provincijama u prvoj polovici 16. stoljeća prelazili od toleriranja protestanata do njihovog otvorenog progona, čak uspostavljajući inkviziciju. Navedene religijske promjene pogurale su Habsburšku Nizozemsku⁸ u krizu koja je u konačnici dovela do podjele tih područja na dvije države: Ujedinjene provincije Nizozemske i Španjolske južne provincije⁹, te u konačnici pojavom Amsterdama kao trgovačkog središta većine Europe.¹⁰

Važnost Antwerpena i njegova poveznica sa Amsterdamom

Prije opsade, grad Antwerpen bio je vodeće trgovačko središte u cijeloj Europi. Antwerpen je tolerirao katoličke i protestantske trgovce jednakima i upravo ga je taj tolerantan stav učinio jednim od jačih trgovačkih središta. Trgovci iz njemačkih zemalja, Engleske i novih Ujedinjenih provincija dolazili su u Antwerpen kako bi trgovali raznim asortimanom robe, uključujući žitarice, baltičko drvo i izvrstan nizozemski tekstil. Jedna roba koju su nizozemski trgovci odlučno prihvatili je iberijska sol, koja se koristila u konzerviranju haringe i drugih nizozemskih delicija. Odluka

^{7 7} De Vries, J; van der Woude, A. *The First Modern Economy: Success, failure, and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* 359

⁸ Habsburška Nizozemska- ili još Austrijska Nizozemska, (1713.–95.). Pojam koji se odnosi na pokrajine smještene u današnjoj Belgiji i Luksemburgu koje su činile ono što je bilo najveći dio španjolske Nizozemske. (<https://www.britannica.com/place/Austrian-Netherlands>).

⁹ Današnja Belgija

¹⁰ De Vries, J; van der Woude, A. *The First Modern Economy: Success, failure, and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* 362

Španjolskog vojskovođe, vojvode od Parme da napadne Antwerpen dovela je do turbulentnog razdoblja u trgovinskim prilikama tada. Suprotno tradiciji katoličkih država tada, Farnese¹¹ je dopustio protestantima da mirno evakuiraju grad. Istovremeno je Filip II., Farneseov ujak, uveo zabranu trgovine za Ujedinjene Nizozemske provincije i zaplijenio sve trgovačke brodove iz Španjolskih i Portugalskih luka. Pod tim okolnostima stvorila se populacija lutajućih protestanata iz Antwerpena, od kojih su većina bili vješti obrtnici, pomorci, i bogati trgovci s velikim iskustvom u međunarodnoj trgovini. Većina protestantskih izbjeglica smjestila se u Amsterdamu, što je dovelo do velikog porasta broja stanovnika. Procjenjuje se da je tada broj stanovnika u Amsterdamu, tada opskurnoj i pomalo nepoznatoj trgovačkoj luci, narastao je s 30.000 na 105.000. Multi-kulturalna zajednica Amsterdama brzo je postala jedan od najnaseljenijih gradova u cijeloj Europi.¹²

Filip II od Španjolske, iz kuće Habsburg, odlučio je oslabiti pobunjeničku ekonomiju kako bi Ujedinjene provincije prisilio na predaju. Koristeći svoju poziciju kao kralj Španjolske i Portugala, time što je stvorio personalnu uniju između dva kraljevstva, pokušao ih je oslabiti trgovinskim putem. Godine 1591. Portugalci su stvorili trgovački sindikat s talijanskim, njemačkim i španjolskim trgovačkim kompanijama kako bi dalje prevozili svoju robu, ponajviše začine. I kako se koristio Hamburg kao središnja luka tog sindikata, ovaj portugalski monopol u osnovi je odsjekao Nizozemce od nautičke trgovine s Baltikom.¹³

Tijekom sljedećih nekoliko godina, da stvari budu još gore za nizozemske trgovce, Portugal je izdao nekoliko trgovačkih embarga protiv njih. Najznačajnija je bila zabrana ulaska u Lisabon, koji je u to vrijeme bio središte trgovine začina u Europi. Naravno, to je razbjesnilo nizozemske trgovce, koji su sada sjedili na mrtvom kapitalu i njihova ogorčenost prema Portugalcima i Španjolcima samo se je osnažila. To im je dalo poticaj da pronađu način da uđu u trgovinu začinima radi vlastite dobiti, kao i radi nanošenja štete svojim neprijateljima.¹⁴

¹¹ Alessandro Farnese, vojvoda od Parme i Piacenze (rođen 27. kolovoza 1545., Rim [Italija]—umro 3. prosinca 1592., Arras, Francuska), namjesnik Nizozemske (1578.–92.) za Filipa II., habsburškog kralja Španjolska. Bio je prvenstveno odgovoran za održavanje španjolske kontrole u Nizozemskim provincijama i za održavanje rimokatolicizma u Španjolskim južnim provincijama (danas Belgija). Godine 1586. naslijedio je svog oca kao vojvoda od Parme i Piacenze (<https://www.britannica.com/biography/Alessandro-Farnese-duke-of-Parma-and-Piacenza>).

¹² Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 13-14

¹³ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 18

¹⁴ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 19

Nizozemski odgovor na embargo- Put na prema istoku

Kako je embargo utjecao na ekonomiju Ujedinjenih provincija Nizozemskih, njihovi su trgovci pomno smišljali kako da nadoknade takav udarac. Jedan od takvih je bio Jan Huyghen van Linschoten¹⁵. Linschoten je godinama služio pod Portugalcima te je to iskustvo prenio u dvije knjige: *Reysgeschrift* i *Itinerario*.¹⁶ U drugoj knjizi su se nalazile važne informacije za potencijalne ekspedicije na istok. A to su iskustva Linschotena iz godina djelovanja pod Portugalom te su razotkrivene sve slabosti portugalskog trgovačkog i kolonijalnog sustava. Navedena neučinkovitost postala je sve očitija u Europi pošto Portugalci nisu bili u mogućnosti isporučiti dovoljno začina za zadovoljiti zahtjeve Europskog tržišta.¹⁷

U jednom od tih uputa nalazio se i put plovidbe na područje Istočnih Indija¹⁸. Linschoten je smatrao da treba ploviti južno od Sumatre, zapadnog indonezijskog otoka, a zatim sjeverno od Sundskog tjesnaca, koji se nalazio između Jave i Sumatre. Navedeni put je bio jedini način da se zaobiđu portugalski brodovi.¹⁹ Valja i navesti da je pri stvaranju novih trgovačkih mreža prema istoku, Nizozemce čekao jako težak put. Pošto su dvije države s kojima su Ujedinjene provincije Nizozemske bile u ratu imale uporišta na istoku. Portugalci su bili prvi Europljani koji su imali

¹⁵ Van Linschoten, koji je prije odlaska u Nizozemsku živio u indijskom gradu Goi kao tajnik portugalskog nadbiskupa, krenuo je kući 1592. Nadahnut bogatom kulturom i bogatim resursima u jugoistočnoj Aziji, napisao je uspomenu na iskustva provedena tamo. Knjiga pod naslovom *Itinerario* nudila je opise slikovitog krajolika, uvid u plovidbu i potencijalne trgovačke putove. U knjigu je uključena i mala kompilacija detaljnih karata.- Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 15

¹⁶ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 15

¹⁷ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 19

¹⁸ Istočne Indije-pojam kojim se označavaju otoci koji se protežu u širokom pojasu duž obje strane Ekvatora više od 3800 milja (6100 km) između azijskog kopna na sjeveru, zapadu i Australije na jugu. Najpoznatija upotreba predstavlja sinonim za otoke koji sada čine Republiku Indoneziju (prije poznatu kao Nizozemska Indija ili Nizozemska Istočna Indija); oni uključuju Velike Sundske otoke (Borneo, Celebes, Java i Sumatra), Male Sundske otoke (protežu se istočno od Balijske do Timora), Molučke otoke i Novu Gvineju (uključujući Papuu Novu Gvineju na istočnoj polovici otoka). (<https://www.britannica.com/place/East-Indies>)

¹⁹ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 16

aktivnu ulogu u izravnoj trgovini morem s Azijom. Iz svog sjedišta u Goi na zapadnoj obali Indije, pokušali su se dočepati tradicionalne trgovačke i pomorske mreže zauzevši utočište Malaka, koja je imala stratešku ulogu u azijskoj trgovačkoj mreži između regije Indijskog oceana i Dalekog Istoka. Španjolska se probila u ovu regiju iz svojih kolonija u Americi. Španjolski utjecaj bio je u regiji oko Filipina, Kine, Japana i Otočja začina.²⁰

Prva putovanja na Istok

Godine 1594. Mala skupina trgovaca i moreplovaca podrijetlom iz Antwerpena i Amsterdama osnovali vlastiti ceh²¹. Svoju novu tvrtku nazvali su “Compagnie van Verre”, „Kompanija Dalekih zemalja“ ili CVV u skraćenici. Sljedeće godine, CVV je poslao 249 mornara, raspoređenih na 4 broda, u Indiju u potragu za začinima. Ova ekspedicija odvela je brodove u Banten provinciju na otoku Java u Indoneziji. Banten provincija bila je i glavna luka za trgovanje paprikama na tom području. No kad su uplovili u luku morali su se braniti od domoroaca koji nisu htjeli trgovati s njima, uz to su se u luci nalazili Portugalski trgovci koji su poticali domoroce da ne trguju s Nizozemskim trgovcima. Nizozemska posada krenula je uz sjevernu obalu otoka, no dočekalo ih je još sukoba. Javanski domoroci napali su ih u zasjedi te je poginulo 12 nizozemskih članova posade. Nakon 3 godine putovanja po uzburkanom moru i navedenih okršaja s domorocima koje su uslijedile u inozemstvu, samo 89 nizozemskih članova posade se vratilo u Nizozemsku. Iako je ekspedicija bila površno planirana i loše organizirana brodovi su se vratili s ponešto papra, i malo drugih začina čime su ostvarili pristojnu svotu profita.²²

²⁰ Parthesius, R. *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. 11

²¹ Ceh ili zanatsko udruženje- obrtničke udruge koje su imale zadatak da unapređuju i štite interese obrtnika određenih obrta. Obrtnici su udruživanjem u cehove stjecali sigurnije uvjete života i opstanka. Ostarjelim, bolesnim i siromašnim članovima pružala se pomoć, a umrlima se priređivao dostojan ukop. Cehovi su sami odlučivali o primanju novih članova. Svaki ceh imao je svoje povlastice, statute, koje im je dodjeljivala gradska uprava ili vladar. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11125>)

²² Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 16

Slika 1- Na Karti vidimo današnja Indonezijska otočja ili regija koja se nekada nazivala Istočne Indije. Od velike će važnosti VOC-u predstavljati otočja poput Banda i otok Ambon te mnogi drugi otoci u ovoj regiji.

Putovanje je potaknulo druge bogate nizozemske trgovce da i sami krenu na isti put. Iste godine, 1597., Još jedna skupina nizozemskih trgovaca osnovala je vlastitu tvrtku. Nazvali su je "Nieuwe Compagnie te Amsterdam (Nova kompanija iz Amsterdama)". Do 1599. godine, osnovano je 6 novih tvrtki iz Rotterdama, Delfta i Zeelanda od kojih je jedna „Nieuwe Brabantse Compagnie“ ili NBC. Sve navedene tvrtke osnovane su s istim ciljem trgovanja začinima na istoku. Sljedeće godine, NBC-u je dopušteno da se udruži s Expert Compagnie, formirajući novo ujedinjenu „Verinigde Compagnie te Amsterdam“ (United Amsterdam Company). Osam velikih naoružanih

brodova pridodano je imovini nove tvrtke, kojom je trebao zapovijedati kapetan Jacob van Neck^{23, 24}.

Krajem 1600. godine van Neckova flota otvorila je put Nizozemskim trgovcima za ostvarivanje većeg profita na istoku. Njegovo uspješno putovanje postalo je prvo koje je stupilo u trgovinski odnos s "Otocima začina" Malukua. Time je eliminirana potreba za javanskim posrednicima, a nizozemski trgovci su zauzvrat ostvarili 400% profita. Posljednjih tjedana 1600. Nizozemci su surađivali s muslimanskim trgovcima na otoku Ambon u Indoneziji. Sporazumom je dogovoreno da Nizozemci dobiju isključiva prava na kupnju svih začina na otoku. nizozemske tvrtke morat će shvatiti da će zajednički pristup biti ključ za izbacivanje Portugalaca iz trgovine začina.²⁵

Spajanje tvrtka

Tradicionalno, europske pomorske tvrtke poslovale su pod tada već starijim sustavom. Taj sustav podrazumijevao je da se cijela tvrtka osniva za jedno povratno putovanje u Istočne Indije. bewindhebbers (direktori) sponzorirali su ekspedicije na istok. Svaki put kad bi se brodovi vratili iz Azije, ulagači, u koje ubrajamo ne samo odbor nego i druge dioničare ili sudionike, zaradili su natrag kapital koji su uložili, s uvećanim udjelom na dobiti.²⁶ Ugašeno poduzeće bi zatim podijelilo dobit između dioničara i nastavilo s prodajom ili dražbom inventara i opreme.²⁷ Te su se tvrtke nemilosrdno natjecale jedna s drugom, što je dovodilo do smanjivanja profita u trgovanju jer su si međusobno rušile cijene robe. Sve manji prinosi mogli su dovesti do manje zainteresiranosti ulagača i ugrožena budućnosti trgovine s Azijom. Direktori tvrtka radili su na rješenju i brzo se

²³ Jacob Van Neck- Jacob Corneliszoon van Neck (1564. – 1638.) bio je nizozemski pomorski časnik i istraživač koji je vodio drugu nizozemsku ekspediciju u Indoneziju od 1598. do 1599. godine. Porijeklom je iz Amsterdama i u povijesti je zapamćen kao jedna od ključnih osoba za Nizozemsku ekspanziju na istok (Masselman, G. *The Cradle of Colonialism* 111)

²⁴ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 17

²⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 20

²⁶ G. L. Blak, F. Van Dijk, D. J. Kortlang. *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)* 14

²⁷ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 20

tražila suradnja na lokalnoj razini. S druge strane, nove nizozemske ustanove krenule su promijeniti zastarjeli sustav, dajući nove prilike svojim tvrtkama.²⁸

Godine 1601. Nizozemci su se ponovno pokušali uključiti u trgovinu začina. Šest nizozemskih tvrtki poslalo je 65 brodova na 14 putovanja do Rta dobre nade na poluotoku Cape u Južnoj Africi. Borba za začine definitivno je utjecala na trgovinu Nizozemske. Dok su cijene robe u Indoneziji skočile, trgovci u Amsterdamu bili su prisiljeni sniziti cijene jer su si, kao što smo već naveli, lokalne tvrtke rušile cijene. Nizozemska vlada znala je da se problem mora riješiti, i to brzo. Ako Nizozemci ne bi djelovali, nabujale ujedinjene snage Portugala i Španjolske u potpunosti bi ih potisnule iz cjelokupne trgovine s istokom, čime bi sva njihova dosadašnja postignuća bila potpuno beskorisna. U međuvremenu, zlokobnija prijetnja nadvila se nad nizozemskim tržištem, pošto je Engleska već bila korak ispred njih. Samo godinu dana prije engleske pomorske tvrtke udružile su svoje ovlasti u jednu od najranijih svjetskih monopolskih poduzeća: British East India Company.²⁹

Isprva, nizozemska vlada, ili kako su je zvali „Državni staleži³⁰“, su pozvali trgovce da se međusobno pomire i da prestaju biti u međusobnoj konkurenciji. Međutim, trgovci su se oglušili na njihove zahtjeve. Najveća briga mnogih trgovaca nalazila se u mogućem gubitku neovisnosti pod jurisdikcijom Amsterdama, budući da je bio najveći i najbogatiji grad. Za Državne staleže ideja zajedničke kompanije je postajala sve očitije rješenje pa su počeli pritiskati Nizozemske trgovce na suradnju³¹. Također Ujedinjene provincije Nizozemske su bile u ratu s Španjolskom i

²⁸ G. L. Blak, F. Van Dijk, D. J. Kortlang - *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)* 14

²⁹ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 20

³⁰ Državni staleži- Generalni staleži, nizozemski Staten-Generaal, delegatsko tijelo koje predstavlja Ujedinjene provincije Nizozemske(Nizozemska Republika; 1579. – 1795.). Generalni staleži osnovali su u 15. stoljeću vladajuće vojvode Burgundije, a zadržali su ih i nasljedni habsburški vladari. Generalni državni zbor sazvan je na zapovijed središnje vlade radi koordinacije procjene pokrajinskih subvencija za vladarevu riznicu. Činili su ga poslanici pokrajinskih država (skupština). Izvorno osmišljen kako bi olakšao kontrolu Habsburških vladara nad Nizozemskim provincijama. Državni staleži nakon nekog vremena postali su važno sredstvo za buđenje nizozemske nacionalne svijesti. Tijekom pobune Nizozemske protiv španjolske vladavine (1568. – 1609.), Državni staleži sastali su se bez španjolske jurisdikcije 1576. i postali središnje tijelo saveza Nizozemskih provincija; mnoge suverene karakteristike tada su joj pripisane. Kao središnji organ republike koju je utemeljio Utreški savez, Državni staleži su trebali biti nadležni za vanjske i vojne poslove; međutim, nijedna važna nacionalna odluka nije se mogla donijeti bez jednoglasnog glasovanja sedam pokrajinskih država, čiji su delegati sačinjavali Državne staleže. Unutarne, Državni staleži su bili odgovorni za svakodnevnu upravu i oporezivanje zemalja kojima su Državni staleži presjedali. (<https://www.britannica.com/topic/States-General-Dutch-history>)

³¹ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 22

Portugalom. Postojeće tvrtke nisu mogle igrati nikakvu ulogu u ovom sukobu. Ideja je bila da bi jedna ujedinjena tvrtka mogla bi biti snažno vojno i gospodarsko oružje u borbi.³² Dana 20. ožujka 1602. Nizozemci su slijedili primjer Engleske, otvorivši još jednu stranicu u povijesti konkurentske kompanije – *United Amsterdam Company, Veerse Compagnie, Verenigde Zeeuwse Compagnie, Magellaanse Rotterdamse Compagnie, Moucheron van der Hagen & Compagnie, Een andere Rotterdamse Compagnie i Delftse Vennootschappe Compagnie* – objedinili su svoje ovlasti u jednu cjelinu. Novo "mega spajanje" korporacije postalo je poznato kao Vereenigde Oostindische Compagnie - formalno nazivano United Dutch Chartered East India Company ili u skraćenici kako ću navoditi u nastavku „VOC“ ili Kompanija. Trgovci iz obližnjih gradova Enkhuizen i Hoorna također su bili pozvani u novoformiranu kompaniju.³³

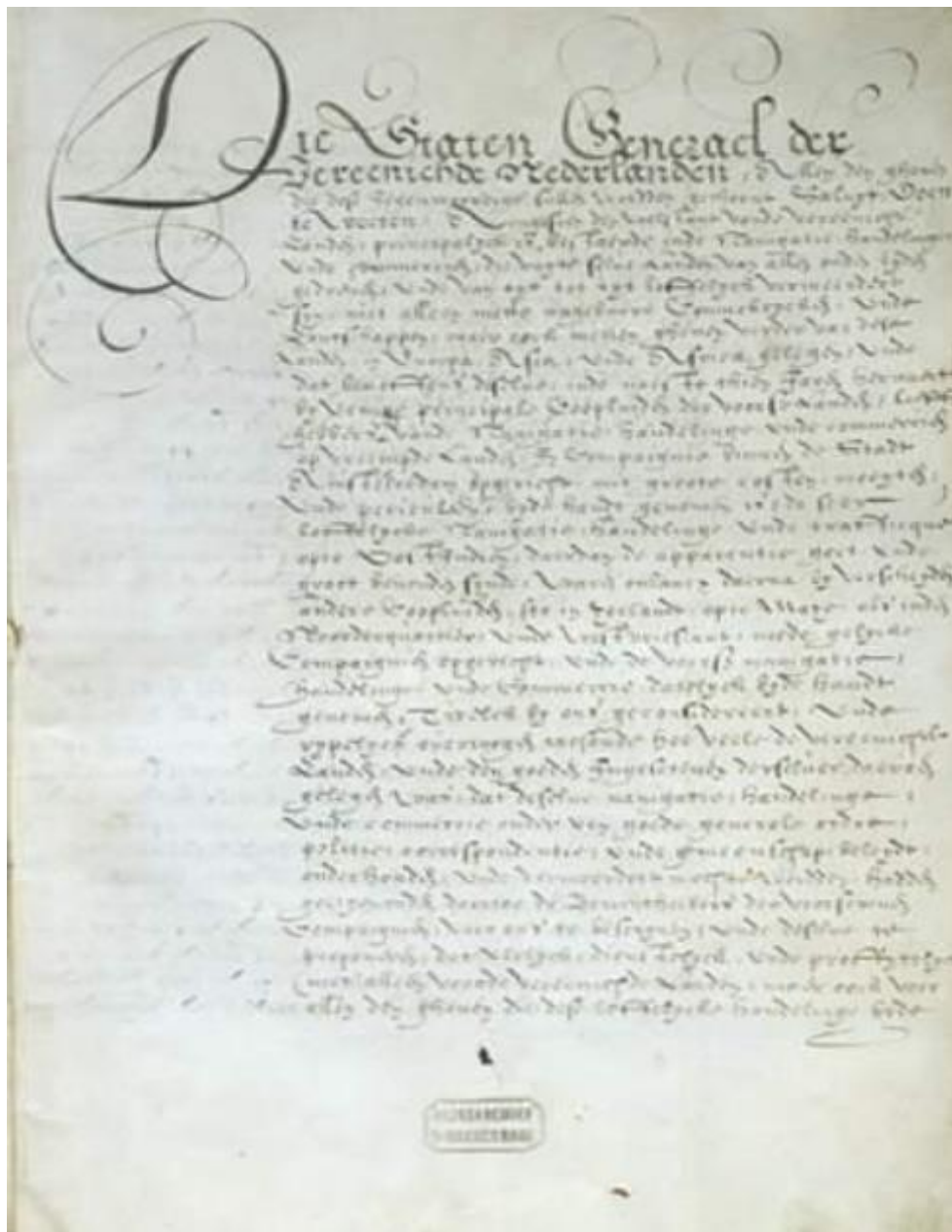
³² G. L. Blak, F. Van Dijk, D. J. Kortlang - *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)* 14

³³ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 20-21

Nova struktura tvrtka- Nizozemska istočnoindijska kompanija (VOC)

Uz blagoslov nizozemske vlade i prikupljeni početni kapital od dioničara u iznosu od približno 6.440.200 guldena (otprilike 644 milijuna američkih dolara danas), VOC je imao resursa za uspostaviti monopol nad cijelom azijskom trgovinom. Povelja Nizozemskoj istočnoindijskoj kompaniji je dokument kojim su Državni staleži dodijelili monopol VOC-u za trgovanje istokom na 21 godinu.³⁴

³⁴ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 21

Slika 2- Povelja Nizozemskoj Istočnoindijskoj Kompaniji (Verenigde Oostindische Compagnie ili VOC) dana od strane Državnih staleža 1602. godine

Povelja je odredila da nijedno tijelo osim VOC-a ne može slati brodove iz Nizozemske u ili voditi trgovinu u području istočno od Rta dobre nade i zapadno od Magellanovog tjesnaca. Mnoge druge odredbe u statutu odnosile su se na organizaciju VOC-a, položaj Upravnog odbora i dioničara te

su ukazivale na način na koji se može steći kapital.³⁵ Poveljom je Kompaniji dodijeljeno pravo da gradi i održava vojsku, podiže utvrde u inozemstvu i moć da sklapa ugovore s azijskim vladarima.³⁶

VOC, koji se sada smatra prvom d.o.o.³⁷ tvrtkom u svijetu, odlučio je modernizirati svoju poslovnu praksu. Trgovcima je bilo dopušteno da istovremeno ulažu svoj novac u stotine brodova iz VOC-ovih pod kompanija. To je bilo posebno primamljivo, budući da je minimalizirani rizik značio da ako se jedan od brodova u koje su uložili nikada ne vrati, neće biti ostavljeni u financijskoj propasti. Što je još privlačnije, trgovci koji su vidjeli da se većina njihovih brodova vratila, dobili su zasebne iznose dobiti od svakog plovila u koje su uložili. Tvrtka je također zaslužna za stvaranje burze. bilo koji nizozemski građanin je mogao s dovoljno novca kupiti udio u Kompaniji. Kapital VOC-a podijeljen je na dionice vrijedne 3.000 guldena svaka (otprilike 300.000 američkih dolara danas), a dionice su prodane na Amsterdamskoj burzi.³⁸

VOC je postao država u državi, s visokom razinom neovisnosti o središnjoj nizozemskoj vladi. Ovo je bio potpuno drugačiji pristup trgovini začinima od Portugalaca i Španjolaca, budući da su sve njihove ekspedicije osnovali i vodili njihovi vladari.³⁹ U slučaju Nizozemaca, kao i Engleza, to je bilo isključivo u rukama trgovaca. To je značilo da su se sve vojske i administracija u Istočnim Indijama financirale iz njihovih privatnih fondova, ostavljajući nizozemsku vladu da se usredotoči isključivo na Europu.⁴⁰

³⁵ G. L. Blak, F. Van Dijk, D. J. Kortlang. *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)* 14-15

³⁶ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 21

³⁷ D.o.o.-Društvo s ograničenom odgovornošću, d.o.o. je oblik statusnog organiziranja za poslovnu djelatnost koji spaja prilagodljivost i porezne prednosti javnoga trgovačkog društva (partnership) sa svojstvima ograničene odgovornosti (limited liability) dioničkog društva (joint-stock company). Uvjeti propisani za društvo s ograničenom odgovornošću u različitim se zemljama razlikuju, ali općenito njegov kapital treba biti podijeljen na udjele, društvo može imati neograničen životni vijek, a odgovornost vlasnika udjela za dugove trgovačkog društva ograničena je na nominalnu vrijednost (nominal value) udjela što ih oni imaju. Najmanji i najveći broj vlasnika udjela u društvima s ograničenom odgovornošću često je ograničen, pravo vlasnika udjela da otuđuju svoje udjele može biti ograničeno, udjeli mogu biti trženi na tržištu vrijednosnica, a obično ne postoji mogućnost javnog upisa udjela. (<https://www.moj-bankar.hr/Kazalo/D/Dru%C5%A1tvo-s-ograni%C4%8Denom-odgovorno%C5%A1%C4%87u-d-o-o>)

³⁸ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 24

³⁹ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 23

⁴⁰ Clayton, M. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain* 23

Vodstvo Kompanije

Dok su kompanijama prije VOC-a upravljale grupe menadžmenta bez definiranih granica moći između direktora i redovnog osoblja, članovi i dioničari VOC-a razlikovali su se u dvije skupine. Postojali su sudionici, ili općenito, ne-upravljačka populacija korporacije. Druga skupina su bili poznati kao bewindhebbers, skupina od 60-76 direktora koji su nadgledali sve operacije VOC-a. VOC je bila decentralizirana tvrtka koja je nalikovala ustavu Republike Ujedinjenih Nizozemskih provincija gdje su gradovi i okruzi imali visok stupanj neovisnosti. Organizacija je bila usredotočena na takozvane Kamers (Komore), koje su predstavljale gradove bivšeg Voor-Compagnieëna. Postojalo je šest komora: Amsterdam, Zeeland (Middelburg), Hoorn, Enkhuizen, Delft i Rotterdam. Svaka je komora imala svoj Upravni odbor, s općom upravom VOC-a koja se sastojala od središnjeg odbora od sedamnaest direktora ili "Heeren XVII". Komore su također imale veliki stupanj neovisnosti. Imali su vlastite objekte poput skladišta i ureda te su organizirali aukcije azijskih proizvoda u okviru cijena i količina koje je dogovorila središnja uprava.⁴¹ Heeren XVII održavao je 2 do 3 sastanka godišnje, od kojih je svaki trajao do 3-4 tjedna. Na tim bi se sastancima rješavala mnoga pitanja. Delegati⁴² su iznijeli ideje o svojim sljedećim trgovinskim pothvatima u Aziji, kao i metode za sklapanje tih poslova. Organizirali su gradnju novih trgovačkih brodova, sastavili popis članova posade i opreme na svojim brodovima. Oni koji su željeli sami putovati u Aziju, mogli su objaviti svoje planove za posjet te dobiti sredstva i pratnju od VOC-a ako je potrebno. Jedna od novih prednosti koju je VOC predstavio bila je smanjena kamatna stopa. Nizozemskim tvrtkama sada je bilo dopušteno dobivanje pozajmica uz kamatu od 4%. To je bila neznatna brojka u usporedbi sa skoro dvostrukom stopom od 10% koje su se morale pridržavati engleske tvrtke. Također je to značilo da je VOC sada mogao uložiti u dvostruko više brodova, opreme i radne snage od svog engleskog pandana. Iako se VOC, na neki način, oslanjao na ideje Britanske istočnoindijske kompanije, izmijenjeni sustav koji je postavljen uskoro će ih dovesti do

⁴¹ Parthesius, R. *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. 34

⁴² Delegati Heeren XVII-delegati Glavnog odbora. Delegati su odabrani od skupine direktora unutar 6 glavnih komora. Amsterdam bi bio zastupljen osam delegata, Zeeland četiri, a manje komore imale bi po jednog, dok bi sedamnaestog člana naizmjenično imenovala jednu od komora osim Amsterdama. (G. L. Blak, F. Van Dijk, D. J. Kortlang. *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)* 15)

skoka ispred svoje glavne konkurencije. VOC je sada bio potpuno opremljen da bude daleko snažniji od svojih rivala.⁴³

„Brendiranje“ Kompanije

Ponosni članovi nizozemske super-korporacije vijorili su svoje nove zastave ispred svojih VOC komora. Ove zastave sadržavale su logo tvrtke ušiven na pozadinu nizozemskih boja, koja je tada bila narančasta, bijela i plava. Logo VOC-a bio je notorno prepoznatljiv koliko i jednostavan: Veliko „V“ u sredini, sa smanjenim „O“ i „C“ na svakom kraku slova. Prvi inicijal lokacije kompanije dodan je na krunu logotipa za svaku odgovarajuću trgovačku bazu. Ti će logotipi uskoro biti utisnuti na sve VOC artikle – od bokova brodova, do proizvoda te na prednju stranu kovanica koje sama tvrtka kuje.⁴⁴

Slika 3-Logo Nizozemske Istočnoindijske kompanije

Na isti način, VOC je također proizvodio vlastitu valutu. Kovali su vlastite kovanice s logotipom VOC-a u zlatu, srebru, bronci, a ponekad i kositru. Tvornice za kovanje novca postavljene su u Nizozemskoj i Aziji. Tijekom godina postojanja VOC-a, valute tvrtke: guldeni, dukatoni i stiveri, korištene su u svim trgovinama i razmjenama.⁴⁵

⁴³ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 26-27

⁴⁴ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 22

⁴⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 25

Slika 4- Kovanica VOC

Slika 5- Monogram VOC

Obračun s Portugalom i Coenov plan

Okršaj s Portugalom

Početak 1603. Kompanija je na otoku Javi osnovala svoju prvu trajnu trgovačku postaju.⁴⁶ Tada Kompanija započinje s ekspanzijom po Indoneziji, no na račun Portugala. Otprilike u isto vrijeme, 25. veljače, flota nizozemskih brodova opkolila je portugalski brod po imenu *Santa Catarina*. Brojčano nadjačani, brod od 1500 tona predao se VOC-ovim brodovima nakon 10 sati. Bitka je rezultirala smrću najmanje 70 članova posade. Nizozemski su brodovi zatim nastavili ploviti s osvojenim plijenom broda koji je prevezio kineske začine i tekstil. Na veliko zadovoljstvo trgovaca, ukradeni plijen procijenjen je na više od 3 milijuna guldena. Plijen je VOC-u donio povećanje kapitala od 50% te je Kompanija sada vrijedila 5 puta više od Britanske Istočnoindijske kompanije. Prije toga, Portugalci, koji su imali prednost u industriji, uspjeli su zadržati svoje trgovinske odnose s azijskim lukama u tajnosti. Sada kada je tajna otkrivena, potencijal golemih i nezamislivih bogatstava dostupnih u Aziji, posebice u Kini, zaprepastio je trgovce diljem Europe. Incident *Santa Catarina* također je bio izvor jedne od prvih kontroverzi tvrtke. Admiral Jacob van Heemskerck⁴⁷, zapovjednik skupine kompanijskih brodova, našao se pod vatrom, budući da njegovi brodovi nisu bili službeno pod gusarskom poveljom⁴⁸. Stoga su kritičari osudili njegove postupke kao "čin piratstva."⁴⁹

Oснаžena nizom pobjeda, Kompanija je odlučila uložiti više resursa u uspostavljanje stalnih teritorija na Istočnim Indijama. Samo dva mjeseca kasnije, 18. prosinca, admiral Steve van der

⁴⁶ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 29

⁴⁷ Jacob van Heemskerck, (rođen 13. ožujka 1567., Amsterdam, Nizozemska—umro 25. travnja 1607., Gibraltarski zaljev, kraj Španjolske), nizozemski pomorski zapovjednik i trgovac zapamćen po svom putovanju u Barentsovo more u potrazi za arktičkim prolazom do Indije. Također poznat po pobjedi nad španjolskom flotom kod Gibraltara, što je dovelo do primirja između Španjolske i Ujedinjenih nizozemskih provincija te dovelo do dvanaestogodišnjeg primirja (1609–21). (<https://www.britannica.com/biography/Jacob-van-Heemskerck>)

⁴⁸ Gusarska povelja („letter of marque“ na engleskom jeziku)- naziv dokumenata koje je zaraćena država izdala privatnom brodovlasniku ovlašćujući ga da koristi svoje plovilo kao ratni brod. Prije nego što su uspostavljene redovite mornarice, države su se oslanjale na pomoć privatnih brodova. Pošto posadu nije plaćala unajmljena država, Gusari su imali pravo zadržavanja plijena. (<https://www.britannica.com/topic/letter-of-marque>)

⁴⁹ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 29

Hagen⁵⁰, iskusni kapetan i trgovac, postavljen je na čelo prve službene flote tvrtke. Flota se sastojala od 13 brodova opremljenih mornaričkim topništvom vrhunske kvalitete te od specijalno trenirane posade od 1200 ljudi. Pedantno izrađeni nizozemski brodovi, koji su bili manji od prosjeka, nisu bili samo brži, već su bili napravljeni za laku navigaciju, idealno za pomorsko ratovanje. Prema izričitim VOC-ovim odredbama admiral van der Hagen je trebao pojačati napade na portugalska uporišta i izvršiti napad na njihove brodove. Unatoč nepokolebljivoj odlučnosti VOC-a da osvoji azijske luke, njegovi naponi su zaustavljeni. Jedina portugalska luka koja je priznala poraz bez borbe bila je ona smještena na prirodno bogatom i plodnom otoku Ambon. Tamo je VOC podigao kamp s novim sjedištem i stavio otok pod nizozemsku upravu. Van der Hagen je predstavio potpisani ugovor u kojem je otok obećao prodaju klinčića isključivo VOC-u. Sporazum je postao osnova za sve buduće VOC-ove transakcije.⁵¹

U međuvremenu, Nizozemci su bili usred Osamdesetogodišnjeg rata, duge bitke za neovisnost protiv Španjolske. Kako je španjolska kruna pretrpjela teške gubitke, vlada Madrida je zatražila primirje. Sljedeće dvije godine nizozemski i madridski vladini dužnosnici okupljali su se na tajnim sastancima, a njihovi su naponi doveli do objave dvanaestogodišnjeg primirja. Nizozemska vlada znala je da primirje mora biti postignuto iz više razloga. Kao prvo, cijene papra su padale i nisu se uspijevale oporaviti. Štoviše, konkurencija je postajala sveprisutna u trgovini začina, a kružile su glasine o tome da francuski kralj Henry IV. želi osnovati vlastitu istočnoindijsku kompaniju uz pomoć flandrijskih i nizozemskih doušnika.⁵²

⁵⁰ Steven van der Hagen (Amersfoort, 1563. – Utrecht, 1621.) bio je prvi admiral Nizozemske Istočnoindijske Kompanije (VOC). Tri puta je posjetio Istočne Indije. Steven van der Hagen rođen je oko 1563. u Amersfoortu, a odgojili su ga tetka i ujak nakon što su njegovi roditelji pobjegli u južnu Nizozemsku zbog Nizozemske pobune. (<http://www.robswebstek.com/2010/04/steven-van-der-hagen.html>)

⁵¹ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 32-34

⁵² Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 35-36

Restrukturiranje vodstva Kompanije

Prvi generalni guverner VOC-a

Krajem 1618., 31-godišnji Jan Pieterszoon Coen⁵³ imenovan je generalnim guvernerom VOC-a⁵⁴ Unatoč njegovoj relativno mladoj dobi, članovi Heeren XVII bili su uvjereni da su odabrali savršenog kandidata za postizanje veće kontrole VOC-a nad tržištem Istočnih Indija. Coen će uskoro dokazati da su bili u pravu, pošto je ostao u povijesti zapisan kao jedan od najlukavijih generalnih guvernera VOC-a.⁵⁵

Čak i prije nego što je Coenu povjereno da vodi ekspediciju na otočje Banda, koje bilo dio „otoka začina“ ili Molučkih otoka, odnosi između Bandanca i Nizozemaca bili su nesigurni. Nizozemci su tamo prvi put stigli 1599. te su u početku Bandanci prihvaćali nizozemske trgovce, koji su bili osvježavajuća promjena naspram agresivno nastrojenih Portugalaca, agresivnih iz razloga što su pokušavali domoroce preobratiti na kršćanstvo. Prvi prijateljski sastanak rezultirao je potpisanim dokumentom između obje strane, kojim su Nizozemci dobili ekskluzivna prava na otočke muškatne oraščiće po vrlo niskim cijenama. Mnogi su nagađali da su Bandanci na neki način bili prevareni da potpišu sporazum koji nisu razumjeli zbog očite jezične barijere. U svakom slučaju, kad je sporazum stupio na snagu krenule su nevolje s dogovorom između domoroaca i Kompanije.⁵⁶

⁵³ Jan Pieterszoon Coen- rođen 8. siječnja 1587., Hoorn, Nizozemska — umro 21. rujna 1629., Batavia, Nizozemska Istočna Indija. Od malih nogu, njegov otac, trgovac, uveo je Coena u svijet poslovanja i poticao ga da se za njega zainteresira. Godine 1601., godinu dana prije nego što je VOC osnovan 14-godišnji Coen poslan je u Rim na studij likovne umjetnosti te međunarodne trgovine i poslovanja. Ostatak svojih tinejdžerskih godina Coen je radio kao pripravnik u nizozemskoj trgovačkoj tvrtki sa sjedištem u Rimu, gdje je briljantni tinejdžer brzo pokupio i naučio zanat dvostrukog knjigovodstva, koncepta koji je još bio stran u Nizozemskoj. 1612. Coen je diplomirao za višeg trgovca, a kako je Coenov utjecaj unutar tvrtke rastao zajedno s njegovim samopouzdanjem, počeo je dijeliti svoja otkrića sa svojim kolegama i nadređenima. Coen je kritizirao previše složen sustav VOC-a i primijetio njegovo slabo stvaranje profita u usporedbi sa zaradom njihovih konkurenata. U svojoj analizi ponudio je 2 potencijalna rješenja. Za početak, predložio je VOC-u uvođenje monopola za 3 glavna začina – buzdovanom, klinčićem i muškatnim oraščićem. Tokom svoje karijere, uspostavio je lanac utvrđenih postaja u indonezijskom arhipelagu, raselivši Portugalce i spriječivši prodor Engleza. Njegov san o ogromnom pomorskom carstvu koje se proteže od Japana do Indije nikada se nije ostvario, ali je njegova energična uprava uspostavila nizozemsku vlast u Indoneziji, gdje je ostala četiri stoljeća. (<https://www.britannica.com/biography/Jan-Pieterszoon-Coen>; Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 40)

⁵⁴ Generalni guverner VOC-Generalni guverner se smatrao najvišim činom u VOC-u na području Istočnih Indija. Kako bi se obuzdale pomalo tiranske ovlasti generalnog guvernera, uspostavljen je odbor poznat kao Raad van Indie ili "Vijeće Indije". Uz to, iako je generalni guverner predvodio sve aktivnosti u Istočnoj Indiji, sve odluke i pitanja još je trebao odobriti Heeren XVII.(Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 36-37)

⁵⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 40

⁵⁶ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 41

Novi trgovinski plan

Potražnja za muškatom oraščićem bila je vrlo visoka, osobito u Londonu. Engleska populacija očajnički je željela dočepati se začina i bili su spremni platiti i do dvostruko više od svoje plaće za nekoliko grama muškatom oraščića. Saznavši za profitne marže engleskih trgovaca, VOC je odlučio da je promjena prioriteta u trgovanju začinima neizbježna. Muškati oraščić je možda bio jedan od najrjeđih, a stoga i najcjenjenijih začina na svijetu. U 17. stoljeću se znalo samo za jednu postojeću lokaciju na cijelom svijetu na kojemu su se nalazila stabla muškatom oraščića: otočje Banda u Indoneziji. VOC istražio otočja i pregledao prošlost vladavine na otočju. Saznali su za neutralne trgovinske sporazume sultana sa stranim trgovcima, koji su im dopuštali slobodnu trgovinu brodovima bez obzira na državu ili kontinent.⁵⁷

Prvi napadi na domoroce i stvaranje novog sjedišta VOC-a

Kao rezultat Coenove strategije i znanja, VOC je pokrenuo jednu najnemilosrdnijih poslovnih taktika zbog koje će i biti od nekih kritičara prozvan „kontroverznom“. VOC je zanemario činjenicu da je većina Bandanskih izvora hrane dolazila preko trgovine sa susjednim narodima. Kako bi izbjegli izgladnjivanje, Bandanci su svejedno preuzeli rizik trgovanja s drugim zemljama. Bandanci su tada bili strogo kažnjeni zbog "kršenja sporazuma", za koji su Nizozemci dobro znali da ga neće moći ispuniti.⁵⁸ U sljedećem poglavlju ćemo govoriti o razmjeru te kazne.

Također, tijekom svoje prve godine na dužnosti, Coen je odlučio da je došlo vrijeme za dodatnu ekspanziju na Indonezijske otoke. Dana 30. svibnja 1619. Coen je zajedno sa zastrašujućom flotom od 19 naoružanih brodova napao Jayakartu⁵⁹. VOC-ovi ljudi, opremljeni najboljom vojnom opremom, pobili su Jayakartine snage koje su čuvale obalu uz naizgled minimalan napor. Tada je Coen naredio VOC-ovoj posadi da započne izgradnju novog sjedišta Kompanije u inozemstvu. Prvobitno trgovačko mjesto, koje je izgrađeno 1603. te se nalazilo na istom mjestu, slabo je održavano i blago prošireno s vremenom. Sredinom srpnja, nacrti za novu VOC-ovu tvrđavu bili su dovršeni stoga je krenula obnova. Puno veći dvorac od crvene opeke stajao je na mjestu izvorne trgovačke postaje, uzdižući se nad otokom. Bastioni i čvrsti zidovi bili su popločani oko obalnog

⁵⁷ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 39

⁵⁸ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 41
42

⁵⁹ Jayakarta- Jakarta danas.

ruha dvorca kako bi se tvrđava obranila od pomorskih napada. Skupine plaćenika iz raznih zemalja čuvali su stožer danonoćno. Heeren XVII odlučio je nazvati sjedište "Batavia."⁶⁰

Prije Batavije, Bantam je služio kao logistički centar za VOC. ⁶¹Sada kada je Batavia uspostavljena administrativno središte i glavna trgovačka luka VOC-a, zajednica je ubrzo procvjetala unutar i oko tvrđave. Kako bi napravili mjesta za više nizozemskih plantaža, Javanci su protjerani iz Batavije. Gotovo svi domoroci bili su protjerani, ubijeni ili umrli od gladi. Kako bi se nadoknadilo izgubljeno domorodačko stanovništvo, Kompanija je uvozila novo stanovništvo, ponajprije kineskog podrijetla. Kineska zajednica unutar Batavije će rasti dok će ih VOC postepeno sve lošije tretirati. Takav odnos kulminirati će pobunom 1740. kada se je Kinesko stanovništvo pobunilo a VOC je krvavo ugušio pobunu koja je završila sa 10 000 mrtvih Kineza.⁶²

Mračnija strana VOC-ove ekspanzije

U nastavku rada fokusirati ću se na dvojbenu način širenja VOC-a. Kompanija je kroz svoju ekspanziju sudjelovala u već spomenutim i pomalo kontroverznim okršajima s Portugalom u incidentu s brodom *Santa Catarina*, te u ekstenzivnom sudjelovanju u trgovini ropstva. Navedene primjere možemo uvrstiti u razloge uspjeha VOC-a zbog koje će navedena tvrtka biti upisana u povijesti kao najbogatija. No najveći razlog njezina uspjeha je povezan s Banda otočjem o kojemu ćemo govoriti u nastavku. Upravo u Coenovoj vladavini ostvaren je, možda i od osnutka Kompanije, konačan cilj i svrha njezina postojanja no uz teške posljedice na njezinu ostavštinu.

⁶⁰ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 41-42

⁶¹ Parthesius, R. *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. 38

⁶² Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 43;57

Radna snaga Kompanije

Ropstvo u Nizozemskoj je bilo manje prisutno u usporedbi s ropstvom u Portugalu i Španjolskoj u šesnaestom stoljeću. Robovi dovedeni u Ujedinjene Nizozemske provincije bili su u teoriji automatski emancipirani, ali nizozemski građani koji su se vraćali iz kolonija ponekad su dovodili svoje robove sa sobom. Nizozemska Istočnoindijska kompanija sama je bila izravno uključena u višestruke mreže trgovine robljem u Indijskom oceanu⁶³

Od najranijih dana trgovanja u Istočnim Indijama, VOC nabavljao robove za vlastitu radnu snagu. Osoblje tvrtke i europski civili također su kupovali robove za vlastite privatne potrebe, a mnogi su osobno profitirali od privatne trgovine robovima. Međutim, praksa Kompanije razlikovala se od oblika ropstva u jugoistočnoj Aziji jer je bila prvi institucionalni vlasnik robova u regiji. Robovi su bili potrebni i nabavljeni su od strane VOC-a djelomično zato što domorodačko stanovništvo koje je bilo prisiljeno na rad u plantažama VOC-a nije bilo dovoljno. Ti su robovi bili vlasništvo samog VOC-a i bili su navedeni kao njegova financijska imovina.⁶⁴

VOC je zaposlio mnoge Azijate iz obližnjih zemalja.⁶⁵ Kompanija bi zapošljavala slobodne Azijate za razne poslove po svim svojim kolonijalnim posjedima i plantažama. To je posebno bio slučaj na Javi gdje je postojao veliki broj azijskih plaćenika pod ugovorom s tvrtkom. Svi službenici VOC-a podliježu višegodišnjim ugovorima o radu koji su potpisani i potvrđeni zakonskom prisegom. Kao što je ranije spomenuto, Kompanija je posjedovala vlastite robove koji su bili kategorizirani kao imovina VOC-a. Osim toga, Kompanija je unajmila radnike i robove u privatnom vlasništvu kad god je bila potrebna dodatna radna snaga. Ogromna većina službenika VOC-a bili su muškarci, jer je vrlo malo žena bilo izravni zaposlenik VOC-a.⁶⁶

VOC se bavio trgovinom robljem isključivo za vlastite radne potrebe i potrebe svojih doseljenika. Iako trgovina robljem nije bila glavni izvor prihoda, bila je značajna jer je VOC sam po sebi bio korporativni robovlasnik. Kompanija je trgovala robovima u svim teritorijima nad kojima je vladala. Svi robovi, svi službenici VOC-a bez obzira na rasnu pripadnost i svi Europljani bili su

⁶³ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 21

⁶⁴ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 73

⁶⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 43

⁶⁶ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 19

pod jurisdikcijom zakona Kompanije. Nadležnost nad drugim kategorijama ljudi ovisila je o lokalnim kontekstima i oni su se uvelike razlikovali među čvorovima i mrežama VOC-a.⁶⁷

Status domoroca unutar Kompanije

Domorodačko stanovništvo koje je živjelo unutar jurisdikcije VOC-a uključeno je u poslove Kompanije ovisno o dogovorenom odnosu s okolnim domorodačkim državama.⁶⁸ Kompanija se u Bataviji bavila trgovinom robljem autohtonih žena izričito u svrhu osiguravanja nevjesta za svoje niže rangirane sluge, a također je kontrolirala službeni dio tih odnosa, tj. Ugovorno sklapanje brakova. Tijekom godina, ovo je stvorilo "euroazijsko" kolonijalno stanovništvo koje je bilo osnova nizozemskog doseljeničkog društva u Aziji.⁶⁹

⁶⁷ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 21-22

⁶⁸ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 22

⁶⁹ Ward, K. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* 40

VOC-ova politika trgovanja sa Banda otočjem i posljedice te trgovine

Banda otočje prije doticaja s Europljanima

Otoci Banda dijelom se sastoje od ostataka velike vulkanske planine. Gunung Api, ostatak vulkanskog stošca, još uvijek je aktivan, a posljednja je erupcija bila 1988. Unutrašnji otoci Banda Naira, Banda Besar, Pulau Pisang, Pulau Karaka i Gunung Api planinski su i šumoviti, s vulkanskim tлом. Vanjski otoci Pulau Hatta, Pulau Ay, Pulau Nailakka, Pulau Rhun i Pulau Manukan su uzdignutiji od unutarnjih otoka. Iako se Bande čine izoliranima, posjećivali su ih brojni narodi od najranije ljudske povijesti. Banda otočje je blizu jedne od nekoliko mogućih migracijskih ruta kojima su se koristili prvi ljudi kolonizatori koji su migrirali iz jugoistočne Azije u Novu Gvineju i Australiju prije 40 000 do 60 000 godina⁷⁰

Rani izvori sugeriraju da su trgovci mogli dosezati do Bande do devetog stoljeća. Pronađene kineske vaze na otočju iz osmog i devetog stoljeća potvrđuju tu teoriju. Arheološki i dokumentarni dokazi općenito podupiru ideju da je Banda bila mjesto trgovine i kontakta s ljudima iz lokalne regije i šire. Međutim, kontakt s drugim narodima donio je mnoge promjene na otočje. Nove ideje i društvene strategije širile su se otočkom jugoistočnom Azijom a posebno one povezane s islamom, pošto iz arheoloških i dokumentiranih izvora saznajemo da su islamski trgovci dolazili na otočje barem od trinaestog stoljeća.⁷¹

Godine 1512. Tome Pires ⁷²je izvijestio da je „prošlo trideset godina otkako su počeli biti Mauri na otočju Banda“. Čini se da je do šesnaestog stoljeća Banda bila dobro povezana putem trgovine s kopnom Azije. Kao što je opisao jedan engleski kapetan 1609., Banda je bila "skupna nacija od raznovrsnih ljudi". Većina tog stranog stanovništva vjerojatno je živjela u etničkim kompleksima

⁷⁰ Lape. V. P, *Political dynamics and religious change in the late pre-colonial Banda Islands, Eastern Indonesia* 139-142

⁷¹ Lape. V. P, *Political dynamics and religious change in the late pre-colonial Banda Islands, Eastern Indonesia* 142-144-145

⁷² Tome Pires-(rođen u Portugalu, oko 1470.; umro Kina, oko 1540.)-Malo se zna o Piresovom životu prije njegova dolaska u Indiju 1511. Bio je sin kraljevskog ljekarnika i sam je bio "ljekarnik princa D. Alfona," možda sin Joãoa II., kralja Portugala. Piresa je Indija nedvojbeno privukla izgledima za dobru karijeru ljekarnika. Godine 1513. Pires je izabran da ode u Malaccu kako bi pomogao faktoru stati na kraj nevoljama koje proizlaze iz trgovačkih carina. Kasnije je imenovan registratorom i kontrolorom portugalskog trgovišta, kao i faktorom. Profitirajući od svog boravka u Malacci, preuzeo je mjesto službenika u floti koja je plovila za Javu, gdje je posjetio sjevernu obalu. (<https://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/pires-tome>)

u glavnim trgovačkim selima Nera, Ay i Lonthoir, kao što je bilo tipično u trgovačkim lukama jugoistočne Azije. Prvi nizozemski izvještaj o Bandi iz 1599. opisuje grad Nera kao „javansku“ enklavu, koja je do 1609. bila naseljena s oko 1500 "javanskih" stanovnika koji su migrirali od otoka Jave iz nepoznatih razloga. Čini se da je Banda postala središte islamskog otpora službenom portugalskom uplitanju u trgovinu i vjerska pitanja.⁷³

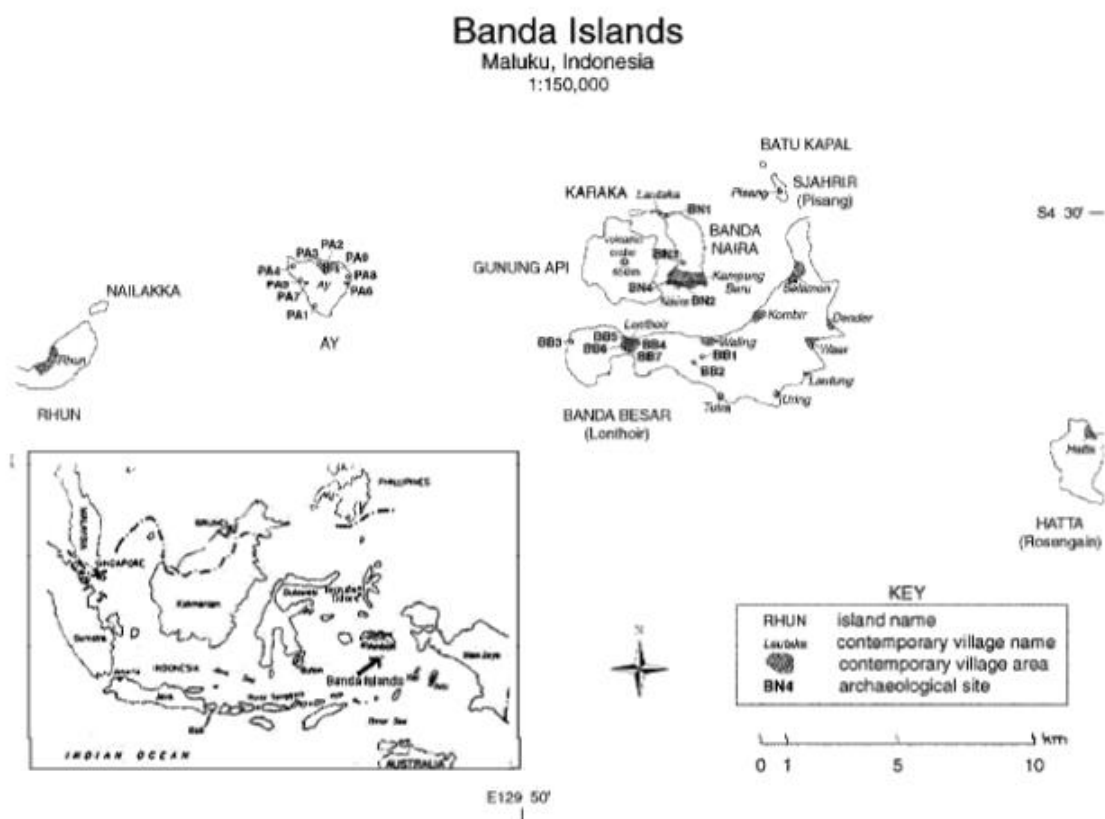

Figure 1 Map of the Banda Islands showing the locations of archaeological sites.

Slika 6- Slika Banda otočja

⁷³ Lape. V. P, *Political dynamics and religious change in the late pre-colonial Banda Islands, Eastern Indonesia* 147-149

Prvi susreti Nizozemaca s stanovnicima otočja

Godine 1599. Nizozemci su prvi stigli do deset malih otoka Banda, u to vrijeme jedinog izvora muškarnog oraščića i buzdovana. Stanovnici otočja Banda ili Bandanci su ih srdačno primili, pokušavajući se riješiti Portugalaca. Od dolaska Antonija d'Abréua⁷⁴ 1511., Bandanci su se oprezno ali tvrdoglavo opirali portugalskim inicijativama da steknu uporište na otocima i šire katoličku vjeru. Dolaskom Nizozemaca, pronašli moćne saveznike koji su bili spremni pomoći im. VOC je doista otjerao Portugalce, ali kada su također izgradili utvrdu i trgovačku postaju na Neiri, Bandanci su ubrzo shvatili da im je sada gore s Nizozemcima nego s njihovim bivšim protivnicima. Nizozemci su imali specifične ideje o trgovini muškarnim oraščićem i buzdovanom, te su posjedovali vojnu moć da nametnu svoje zahtjeve. Htjeli su da se Bandanci obvežu trgovati začinima isključivo s njima. Taj je monopol trebao biti ostvaren ugovorima između VOC-a i bandanskih vlasti. Izgleda da orangkaya⁷⁵ nisu razumjeli ove dokumente zapadnjačkog stila jer su bili prisiljeni potpisati zabranu trgovine s ostalim zemljama. Budući da su ovisni o prekomorskoj trgovini za kupnju hrane i drugih vitalnih roba, Bandanci su nastavili razmjenjivati svoj muškarni oraščić i buzdovan s drugim narodima, baš kao što su uvijek činili. Time su u očima ogorčenih Nizozemaca stekli reputaciju nepouzdanih "saveznika".⁷⁶

Nekoliko pokušaja da se stvar riješi samo je rezultiralo pogoršanim odnosima s domorodačkim stanovništvom otočja, što je kulminiralo napadom na diplomatsko izaslanstvo 1609. Četrdeset i šest Nizozemaca masakrirano je. Rastuća engleska konkurencija za monopol nad začinima u Banda otočju u međuvremenu je još više poticala VOC da pokrene vojne akcije na otočju. Do 1614., direktori Kompanije u Nizozemskoj, Heeren XVII, bili su voljni realizirati dugo planirano osvajanje otočja, čak i uz veliki broj žrtava i trpljenje velikih financijskih izdataka. Nasilje prema Bandancima sada se počelo koristiti kao strategija. Nizozemci su 1615. prvi put pokušali osvojiti otok Ay, ali su se morali povući. Međutim, jaka sumnja da se Englezi miješaju u trgovinu začina i

⁷⁴ António de Abreu (oko 1480. – oko 1514.) bio je portugalski moreplovac i mornarički časnik iz 16. stoljeća. Sudjelovao je pod zapovjedništvom Afonsa de Albuquerquea u osvajanju Ormusa 1507. i Malacce 1511., gdje je i ozlijeđen. Krenuvši iz Malacce u studenom 1511. s četiri broda, na istraživačkom putovanju do „otoka začina“ Malukua, predvodio je prvu europsku ekspediciju koja je stigla do Timora i otočja Banda, u Indoneziji, 1512. godine. (Ricklefs, M.C, *A History of Modern Indonesia since c.1300* 24)

⁷⁵ Lokalni poglavice Bandanaca ili cijenjene ličnosti u njihovom društvu (<https://historibersama.com/the-voc-genocide-history/>)

⁷⁶ Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* - 4 5

regionalna konkurencija makasarskih i javanskih trgovaca uvjerali su Nizozemce da ustraju. Tako je sljedeće godine 240 Nizozemaca i 23 Japanskih plaćenika napalo i osvojilo Ay, unatoč žestokom otporu. Mnogi su branitelji poginuli, a još 400 ih se utopilo pri pokušaju bijega na obližnji otok Run. Pad Aya nije uznemirio domoroce te su nastavili trgovinu sa Portugalcima te Englezima, koji su se ugnijezdili na otocima Runu i Nailaki. Ugovorna politika Nizozemaca tako nikada nije imala željeni učinak. Nakon osvajanja otoka Ay, vrata su bila otvorena za osvajanjem cijelog otočja i Generalni guverner Coen uvidio je priliku u tome.⁷⁷

Vojno osvajanje Banda otočja

Ono što je uslijedilo u sljedećih nekoliko tjedana svakako je jedno od najcrnijih stranice u povijesti nizozemske prekomorske ekspanzije.⁷⁸ Godine 1621. Coen je osobno vodio osvajanje otoka Banda. Otputovao je s flotom koja se sastojala od trinaest velikih brodova, više izvidničkih brodova i četrdeset jedrilica i manjih brodica. Doveo je 1600 nizozemskih vojnika, 300 javanskih robijaša, 100 japanskih samuraja, kao i niz oslobođenih robova. Po dolasku u Fort Nassau, Coen i njegove snage napadaju otok Lontor i uspijevaju osvojiti cijeli otok.⁷⁹

U nemilosrdnoj i krvavoj kampanji koja je uslijedila, Coen i njegovi zapovjednici pokušali su dovesti Banda otočje pod nizozemsku okupaciju. Nakon početnog brzog uspjeha po Nizozemaca, orangkaye su se obratile Coenu kako bi se pokušali dogovoriti za novi ugovor koji bi u potpunosti popustio nizozemskim zahtjevima. Umjesto toga, glavni su vođe uhvaćeni i suđeno im je. Japanski plaćenici odrubili su glave orangkayama. Obitelji orangkaya (oko 789 staraca, žena i djece) otpremljeni su u Bataviju; neki od njih su poslali u ropstvo i završili su čak Cejlonu⁸⁰. Vidjevši razaranja koje su Nizozemci prouzročili obalnim selima i nemogućnost da se pomire s njima, domoroci koji su preživjeli invaziju pobjegli su u planine. Tijekom sljedećih mjeseci njihova su uporišta napadali Nizozemci, koji su imali velikih problema pri osvajanju istih. Na kraju su velike grupe očajnih muškaraca, žena i djece skakale u smrt sa litica u blizini Selamme ili birale gladovati prije nego se predati. Samo su rijetki uspjeli sagraditi čamce i pobjeći noću na otoke Kai, Seramlaut, Kisar i druge male otoci Goramskog otočja⁸¹

⁷⁷ Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* 5

⁷⁸ Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* 5

⁷⁹ <https://historibersama.com/the-voc-genocide-historia/>

⁸⁰ današnja Šri Lanka

⁸¹ Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* 5-6

Mali broj stanovnika otoka Rosingain deportirano je na glavne otoke i potom raspoređen po plantažama muškarnog orašćića na prisilni rad. Nakon osvajanja, ostalo je samo oko 1000 od procijenjenih 15 000 stanovnika otočja Banda, među njima nekoliko stotina nezahvaćenih ratom na Runu. Samo zbog prisustva Engleza, ovaj otok nije bio uključen u borbe. Međutim, bez učinkovite zaštite, Coen je stanovnike prisilio na nove ugovorne obveze. Nakon toga, okupacija VOC-a nad otočjem Banda bila je gotovo potpuna. Povremena engleska prisutnost na Nailaki i potraživanja Runa nisu ozbiljno smetali Nizozemcima, iako su evakuirali otok iz sigurnosnih razloga i istrijebili sva stabla muškarnog orašćića. Na otoku Run stoci je dopušteno da slobodno luta kako bi se osigurala hrana pa bi se otočje moglo samostalno uzdržavati vlastito proizvedenom hranom. Sve ovo služi kao dokaz odlučnosti s kojom je VOC s Coenom dovršio svoju monopolističku strategiju. Međutim, suočili su se s velikim problemom kada su zauzeli otoke 1621. Cijeli Bandansko društvo je uništeno. Otoci su bili gotovo lišeni stanovnika, a ljudi iz Rosingaina, a kasnije i Runa, bili su uklonjeni iz svojih sela i raseljeni preko Neire, Lonthoira i Aya. Tvrdoglavi otpor na Lonthoiru predstavljao je dodatni problem koji je trajao mjesecima nakon osvajanja. Prije efektivne okupacije, oko 2000 branitelja je trebalo istjerati iz planina, jer su prijetili Nizozemskom iskorištavanju gospodarskih resursa, prvenstveno muškarnog orašćića. S izuzetkom Aya, gospodarske aktivnosti na većini otoka do tada su gotovo potpuno zastale. U takvom stanju otoci bi mogli stvarati samo troškove, bez ikakve koristi za VOC. Kako bi ubrao bilo kakve plodove svog vojnog uspjeha, VOC je morao upregnuti sve svoje organizacijske sposobnosti i što je prije moguće nastaviti proizvodnju visoko profitabilnog muškarnog orašćića i buzdovana. U tu svrhu generalni guverner Coen je predstavio svoje planove. Coen nikad nije tajio da namjerava zasnovati kolonije Nizozemaca i drugih Europljana u Aziji. Oni će VOC-u osigurati osnovne potrebe, kao i održavanje među azijske trgovačke mreže. Prema Coenovu mišljenju, stalni doseljenici uvelike bi smanjili troškove Kompanije i povećali prihode od poreza.⁸² Stoga je Coen je doveo ljude iz drugih regija da rade na ovom otoku. Najviše je bilo Makassara, Buginjana, Malajaca, Javanaca, Kineza, nešto Portugalaca, Molučana i Butonesea. Kompanija je zatim plantaže muškarnog orašćića dala u najam bivšim vojnicima i djelatnicima VOC-a. Rad na plantažama bili su robovi dovedeni sa svih strana arhipelaga. Urod je prodan VOC-u.⁸³ Još jedna prednost stalnog naseljavanja bila je ta što su se u vrijeme rata kolonisti mogli brzo mobilizirati za obraniti Kompaniju.⁸⁴ VOC je sada kao

⁸² Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* 6-8

⁸³ <https://historibersama.com/the-voc-genocide-historia/>

⁸⁴ Loth. C. V, *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century* 6-8

jedini proizvođač muškatoć oraščića uspio su ostvariti vrtoglavije profite. Do 1669. VOC bio najveća i najbogatija privatna tvrtka koja je ikada postojala. Kompanija je imala 50.000 zaposlenika i 10.000 plaćenika diljem svijeta, sa 150 trgovačkih brodova i 40 potpuno opremljenih ratnih brodova.⁸⁵

⁸⁵ Editors, Charles, R. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation* 54

Zaključak

Razvoj i osnivanje VOC-a bio je dio dugotrajnog procesa razvoja trgovine u Nizozemskim provincijama. Teška ekonomska situacija u kojoj su se pronašli trgovci usred Osamdesetogodišnjeg rata pored mnogih embarga natjerala je Nizozemsku vladu i njene trgovce na stvaranje vlastite trgovačke mreže s Istokom. Prvih dvadeset godina stvaranja te mreže prošli su relativno dobro s dovoljnom maržom profita no uz nekoliko prepreka koje su mučile Direktore, poput trgovanja s Domorocima Banda otočja te s ostalim narodima i državama. Tek kada je Kompanija odlučila agresivnije pristupiti tom problemu, tada je krenula veća stopa profita. Direktori VOC-a nisu više trebali razmišljati niti brinuti o trgovini muškato oraščića pošto su ostvarili monopol nad trgovinom njime. Coenova agresivna politika trebala je biti opravdana zbog ekonomskih razloga VOC-a no dovela je do činjenice da se je Kompanija obogatila putem neupitno spornih puteva. Istina je činjenica da su dopustili trgovanje Engleskoj Istočnoindijskoj Kompaniji, pa i ostalim kompanijama koje su se tada osnivale, ponovili bi isti scenarij iz razdoblja prije osnivanja VOC-a kada su si razne nizozemske tvrtke spuštale cijene i time si smanjivale profit. Sada su ipak mogli sami kontrolirati cijenu proizvoda. No ipak s druge strane, uspjeh Kompanije s začinicima usko je povezan s genocidom koji su Coenovi ljudi izazvali nad stanovništvom Banda otočja kao i s trgovinom robovima u koju se VOC upustio. Ipak možemo reći da je VOC ostvario profit po koji je i došao u Aziju ali napravivši genocid nad stanovnicima otočja Banda poput Španjolaca kada su osvojili područja današnjeg Meksika u 16. stoljeću, te u robovlasništvu i trgovini robljem. Stoga je u historiografiji Nizozemska Istočnoindijska Kompanija ostala zapisana kontroverzna.

Literatura

- Clayton. M. 2019. *The Dutch East India Company: A Captivating Guide to the First True Multinational Corporation and Its Impact on the Dutch War of Independence from Spain*, Captivating History; Illustrated edition
- De Vries, J; van der Woude. A, 1997. *The First Modern Economy: Success, failure, and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815*, Cambridge University Press.
- Editors, Charles. R. 2017. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation*, CreateSpace Independent Publishing Platform; Lrg edition
- G. L. Blak; F. Van Dijk; D. J. Kortlang; D. J. Brill. 2007. *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, Arsip Nasional Republik Indonesia
- Lape, Peter V. 2000. *Political Dynamics and Religious Change in the Late Pre-Colonial Banda Islands, Eastern Indonesia*. *World Archaeology* 32, no.1. Taylor & Francis, Ltd. <http://www.jstor.org/stable/125051>
- Loth. C. V. *Pioneers and perkeniers: The Banda islands in the 17th century*, Cakalele, vol. 6 (1995): 13–35, University of Nijmegen
- Masselman, G, 1963. *The Cradle of Colonialism*. New Haven & London: Yale University Press.
- Parthesius, R. 2010. *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. Amsterdam University Press.
- Ricklefs, M.C. 1991. *A History of Modern Indonesia since c.1300*. London: Macmillan.
- Ward, K. 2009. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company*, Cambridge University Press.

Popis Izvora

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *Jacob van Heemskerck*. Encyclopedia Britannica, Posjećeno 7.9.2022. <https://www.britannica.com/biography/Jacob-van-Heemskerck>.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *States General*. Encyclopedia Britannica, Posjećeno 7.9.2022. <https://www.britannica.com/topic/States-General-Dutch-history>

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *Austrian Netherlands*. Encyclopedia Britannica, (Posjećeno 7.9. 2022.) <https://www.britannica.com/place/Austrian-Netherlands>.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *East Indies*. Encyclopedia Britannica, Posjećeno 7.9.2022. <https://www.britannica.com/place/East-Indies>

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia, *Netherlands History*. Encyclopaedia Britannica, Posjećeno 7.9.2022. <https://www.britannica.com/place/Netherlands/History#ref414017>

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. *letter of marque*. Encyclopedia Britannica, Posjećeno 7.9.2022. <https://www.britannica.com/topic/letter-of-marque>.

Cehovi, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (Posjećeno 7. 9. 2022.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11125>

Charles, J. *Alessandro Farnese, duke of Parma and Piacenza*. Encyclopedia Britannica, (Posjećeno 7.9.2022.)<https://www.britannica.com/biography/Alessandro-Farnese-duke-of-Parma-and-Piacenza>.

Coolhaas, W.. *Jan Pieterszoon Coen*. Encyclopedia Britannica, (Posjećeno 7.9.2022.) <https://www.britannica.com/biography/Jan-Pieterszoon-Coen>.

C. van de Kieft, Wim Blockmans, *History of the Low Countries* , (Posjećeno 7.9.2022.)<https://www.britannica.com/topic/history-of-the-Low-Countries/The-Habsburgs>

Dutch Revolt (1568–1648) . *Europe, 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*. . *Encyclopedia.com*. (Posjećeno 7.9.2022). <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/dutch-revolt-1568-1648>

Field, J. F. *Battle of Antwerp*. Encyclopedia Britannica, (Posjećeno 7.9.2022.) <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Antwerp>.

Isnaeni, H, F, 2010. Historia, *The VOC genocid*, (Posjećeno 7.9.2022.) <https://historibersama.com/the-voc-genocide-historia/>

"Pires, Tomé ." *Complete Dictionary of Scientific Biography*. . *Encyclopedia.com*. (Posjećeno 7.9.2022.) <https://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/pires-tome>

<https://www.moj-bankar.hr/Kazalo/D/Dru%C5%A1tvo-s-ograni%C4%8Denom-odgovorno%C5%A1%C4%87u-d-o-o> (Posjećeno 7.9.2022.)

Webstek, R. (Posjećeno 7.9. 2022.) <http://www.robswebstek.com/2010/04/steven-van-der-hagen.html>

Sažetak

Preduvjeti stvaranja Nizozemske istočnoindijske kompanije sastojali su se u razvoju pomorske trgovine kod Nizozemskih trgovaca kao i Osamdesetogodišnji rat između Ujedinjenih provincija Nizozemske protiv Portugala i Španjolske. U tom ratu su Španjolci zauzeli Antwerpen a Portugal je pokušao izbaciti Nizozemske trgovce iz trgovine na Sjevernoj Europi kao i iz trgovine začina tako što su zabranili Nizozemskim trgovcima pristup u Lisabon. Ti isti trgovci počeli su stoga samostalno putovati na istok i trgovati s domorocima koji su kultivirali začine. No visoka međusobna kompetitivnost prvih Nizozemskih istočnoindijskih kompanija natjerala je vodstvo Nizozemske Republike da pritisne te kompanije u zajedničko spajanje. To je rezultiralo stvaranjem Nizozemske istočnoindijske kompanije koja je postala prva d.o.o. tvrtka na svijetu. Ubrzo se osnovala i Amsterdamska burza a stanovnici Nizozemske su mogli trgovati dionicama VOC-a. VOC se nastavio širiti po Istočnim Indijama, želeći stvoriti monopol nad trgovinom začinima. To ih je dovelo do sukoba sa Portugalom koji je na tim područjima već imao uspostavljenu trgovinu. Nemogućnost Kompanije da natjera domoroce da trguju isključivo s njima pritisnula je Kompaniju da preuzme drastične mjere. Coen koji je tada postavljen za Generalnog Guvernera Kompanije počeo je agresivnije pregovarati sa domorocima Banda otočja koji su bili jedini proizvođači muškarnog oraščića na svijetu. Neuspješni pregovori natjerali su Coena na invaziju na to otočje te je invazija rezultirala genocidom nad stanovništvom otočja. Od 15 000 domoroce koje je živjelo na otočju samo ih je tisuću preživjelo. Ubrzo nakon toga je Coen naselio robove i doseljenike na Banda otočje.

Ključne riječi: Istočnoindijska kompanija, Istočne Indije, Generalni Guverner, d.o.o., muškarni oraščić

Popis priloga

Slika 1- Preuzeto iz Parthesius, R. 2010. *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. Amsterdam University Press. Ricklefs, M.C. 1991. *A History of Modern Indonesia since c.1300*. London: Macmillan. Str. 25

Slika 2- Preuzeto iz Reynders. P; Gerritsen. R. 2009. *A translation of the charter of the Dutch East-indies Company (Verenigde Oostindische Compagnie or VOC): Granted by the States General of the United Netherlands, 20 march 1602*. Australia on the Map Division of the Australasian Hydrographic Society.

Slika 3- Preuzeto iz Editors, Charles. R. 2017. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation*, CreateSpace Independent Publishing Platform; Lrg edition str. 23

Slika 4- Preuzeto iz Editors, Charles. R. 2017. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation*, CreateSpace Independent Publishing Platform; Lrg edition str. 26

Slika 5- Preuzeto iz Editors, Charles. R. 2017. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation*, CreateSpace Independent Publishing Platform; Lrg edition str. 23

Slika 6- Preuzeto iz Lape, Peter V. 2000. *Political Dynamics and Religious Change in the Late Pre-Colonial Banda Islands, Eastern Indonesia*. World Archaeology 32, no.1. Taylor & Francis, Ltd. Str. 140